

ORCHIDEEËNBESCHERMING IN HOOFDDORP BLIJFT NODIG

Begin is er, maar er gaat nog veel mis door gebrek aan communicatie

Roelie de REGT

Samenvatting

De auteur deed in Eurorchis 13 (2001) verslag van haar activiteiten ten behoeve van de bescherming van orchideeën in haar woonplaats Hoofddorp, gemeente Haarlemmermeer. Thans bericht zij over de huidige stand van zaken. Er is veel verbeterd en het aantal vindplaatsen en soorten is toegenomen. Maar er gaan ook nog dingen mis en het blijft nodig alert te zijn. Daarbij wordt kort de geldende regelgeving geschetst en de wijze waarop men als particulier binnen dat kader actie kan ondernemen, gericht op bescherming van flora en fauna die daarvoor in aanmerking komen.

Summary

Recently the author described her activities in favour of the protection of orchids in her town Hoofddorp, municipality Haarlemmermeer, specifically with respect to difficulties she met in convincing and controlling the local authorities (De Regt 2001). In the present article the author reports on the present state of things. Although much is improved and the number of localities and species is increased, not everything is going well and staying alert and keeping an eye on the authorities as well as on private persons and estates is necessary. A survey of the species and some details of the Flora and Fauna Act in practice are given.

Zusammenfassung

Die Verfasserin hat in Eurorchis 13 (2001) über ihre Bemühungen berichtet, die Orchideen in ihrem Wohnort Hoofddorp in der Gemeinde Haarlemmermeer zu schützen. Jetzt berichtet sie über den heutigen Stand der Dinge. Vieles hat sich gebessert und die Zahl der Fundorte und der Arten hat zugenommen. Aber manchmal geht doch etwas schief; man muss immer wachsam bleiben. Die aktuellen Regelungen werden beschrieben, wie auch die Art und Weise wie man als Privatperson im gesetzlichen Rahmen in Aktion treten kann um Flora und Fauna zu schützen.

Inleiding

In Eurorchis 13 (2001) heb ik weergegeven hoe moeilijk het is om de plaatselijke politiek, bestuurders en gemeentelijke diensten te overtuigen dat natuur ook haar rechten heeft. De tussenkomst van de handhaver van de Flora- en Faunawet, de Algemene Inspectie Dienst (AID), heeft de gemeente Haarlemmermeer wel op het goede spoor gezet, maar deze 'noodrem' blijft een noodzakelijk instrument. Er is veel verbeterd en er zijn behoorlijk wat nieuwe orchideeënvindplaatsen, ook van nieuwe soorten, in de kern Hoofddorp bijgekomen.

Bescherming sinds 2001

Naar aanleiding van een veroordeling in 2000 voor een overtreding van de Natuurwetgeving heeft de gemeente Haarlemmermeer besloten tot het doen van inventarisaties, eenmaal per twee jaar. Deze worden door Jeroen Warmerdam, bioloog en vrijwilliger van de heemtuin De Heimanshof te Hoofddorp, zeer zorgvuldig verricht. Ook werd een folder uitgegeven voor inwoners van Haarlemmermeer. Deze folder lag tussen de andere gemeentelijke folders bij de afdeling voorlichting van de gemeente.

De eerste inventarisatie (2001), die de gemeente in een rapport had gebundeld, was echter moeilijk los te krijgen van de ambtenaren. Een fragment uit mijn orchideeëndagboek:

'6 mei 2002, het jaar van de Floriade

3 locaties zijn gemaaid.

Openbare werken heeft naar aanleiding van de orchideeënproblematiek in 2001 een inventarisatie laten verrichten door de heer drs. J. Warmendam. Deze rapportage is helaas nog niet vrijgegeven door de gemeente, terwijl de gedrukte vorm sinds begin februari 2002 gereed is. Het management van Openbare Werken moet zich er nog steeds over uitspreken.

Wel heeft de gemeente een voorlichtingsfolder uitgegeven waarin de 7 orchideeënsoorten die in Haarlemmermeer voorkomen worden toegelicht. Ik citeer uit de folder: "Omdat de orchidee een beschermde plant is, is bovendien het plukken ervan strikt verboden". Tot mijn grote ontsteltenis zijn dit voorjaar toch verschillende groeilocaties vernietigd!!

In het jaar van "Feel the art of Nature"!! De Floriade.'

Natuurlijk heb ik het weer hoog gespeeld, maar geen aangifte gedaan bij de AID. De gemeente beloofde beterschap. Inmiddels is de gemeente Haarlemmermeer er nu echt van overtuigd dat er zorgvuldig met het fenomeen orchidee moet worden omgesprongen. Op dit moment wordt met zorg gemaaid, dat wil zeggen: er wordt langs de slootkanten ecologisch gemaaid, één keer per jaar begin september. Het maaisel wordt afgevoerd, zodat de grond niet verrijkt, want dan zou de orchidee verdwijnen. Maaien van groeilocaties in de verkeerde tijd is schadelijker dan niet maaien. Maaien van orchideeën valt zonder ontheffing/vrijstelling onder het strafrecht en wordt gezien als een economisch delict.

Foto's pagina 73

Boven: *Epipactis palustris* (Moeraswespenorchis) tussen *Dactylorhiza praetermissa* (Rietorchis) in een berm aan de Van Heuven Goedhartlaan

Onder: *Dactylorhiza praetermissa* (Rietorchis). Deze populatie is bij werkzaamheden verloren gegaan. Hiervan is aangifte gedaan bij de AID.

Foto's Roelie de Regt

Elk jaar gaat er nog veel mis

Zoals eerder gemeld, inventariseert de gemeente de orchideeën in Haarlemmermeer. De maaibestekken worden elk jaar aangepast op deze inventarisaties en nieuw gevonden groeiplekken. Ook is er een meldpunt voor orchideeën bij de gemeente. De werkers in het groen kunnen bij genoemde gemeentedienst precies zien waar zij rekening mee moeten houden. Zorgvuldig worden de instructies gegeven, volgens de gemeente.

Helaas heb ik moeten constateren dat de grootste locatie van *Listera ovata* (Grote keverorchis) in het Wandelbos, vlakbij het centrum van Hoofddorp, tijdens werkzaamheden in het voorjaar van 2005 vrijwel geheel vernietigd is door een aannemer. Er werd werk verricht aan de vijvers van het bos. Een aannemer heeft buizen van een retourbemaling ten behoeve van de bouw van het nieuwe centrum moeten weghalen. De retourbemaling achter het bos bleek te veel schade te geven. Toen ik het liet zien aan de gemeente, wist men echter niets af van het werk van de aannemer.

Op dit moment (half juli) worden de sloten geschoond. Zelf vind ik dit echt een verkeerd moment in verband met de voortplanting van dieren. Maar het gebeurt. Vervolgens wordt de smurrie uit de sloot zonder pardon op de oever gegooid. Nergens is vrijstelling of ontheffing voor gevraagd. Op het moment van het schrijven van dit artikel ben ik al ruim tien dagen bezig met gesprekken met de AID en met de gemeente. Ik word door de gemeente overgehaald om vooral niet aan te geven: 'zonde van de goede samenwerking'. Vervolgens heb ik moeten constateren dat het werk gewoon doorging en dat alle smurrie nog steeds op de orchideeën werd gedumpt. Illegaal dus. Toen ik dit aankaarte bij de gemeente kreeg ik het volgende te horen: 'Groot misverstand, we begrijpen niet hoe dit heeft kunnen gebeuren. Geef ons nog een paar dagen de tijd om een en ander uit te zoeken.'

Dinsdag ochtend 7.00 uur ga ik met een ambtenaar naar de illegale dumpplaatsen. Ook al inventariseert een gemeente de flora, dit betekent niet, dat er niets mis gaat.

De orchideeën, welke waar en hoeveel

Orchideeën in Hoofddorp staan op ingerichte berm. Tussen de huizen, de taluds van doorgaande wegen, langs fietspaden, in bedrijventerreinen, overal waar sloten te vinden zijn. Of gewoon zomaar tussen de perkplanten. Volgens de inventarisaties van Warmerdam gaan ze vergezeld van veel niet bijzondere plantengroei, op een enkele locatie na. Veel Brunel (*Prunella vulgaris*), Duizendblad (*Achillea millefolium*), Gewoon biggekruid (*Hypochaeris radicata*), Smalle weegbree (*Plantago lanceolata*), Zeebies (*Bolboschoenus maritimus*), Riet (*Phragmites communis*), Klaver (*Trifolium*) enzovoort. En vooral veel Heermoes (*Equisetum arvense*).

De orchideeëninventarisatie van 2001 leverde 46 locaties op. In 2003 zijn hier 28 vindplaatsen bijgekomen. Dit jaar is wederom geïnventariseerd. Ik schat het aantal locaties voor 2005 op een totaal van een kleine honderd. De aantallen per locatie variëren van 1 tot ruim duizend.

De volgende orchideeën worden in Hoofddorp aangetroffen:

Grote keverorchis (*Listera ovata*)

Vooraf in het Wandelbos, nabij het centrum van Hoofddorp, is deze bosorchidee te vinden. Tot voor kort, zie elders in het artikel, was dit een van de grootste groeiplaatsen van deze

orchidee in Nederland. De Grote keverorchis staat onder de bomen, gemengd loofbos, tussen de brandnetels en Groot heksenkruid (*Circaea lutetiana*). Ook staat ze soms in een berm of tussen de perkplanten, samen met de Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine* subsp. *helleborine*)

Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata*)

Deze orchidee staat met ruim honderd planten te bloeien in een berm, licht beschaduwde door bomen. Op deze plaats tref je ook de Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine*), Gevlekte en Gewone rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa* subsp. *junialis/praeatermissa*) en Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris*) aan. Sinds dit jaar is met zekerheid te stellen dat de Harige ratelaar (*Rhinanthus alectorolophus*) met een tweehonderd exemplaren in deze berm vlak bij de Vleeskleurige orchis bloeit. Warmendam heeft deze orchidee dit jaar ook op een andere plek aangetroffen met een behoorlijk aantal exemplaren.

Gevlekte rietorchis (*Dactylorhiza praetermissa* subsp. *junialis*) en **Gewone rietorchis** (*Dactylorhiza praetermissa* subsp. *praetermissa*)

Deze orchideeën tref je bijna op elke locatie aan. Opvallend is wel dat de gewone vorm een week eerder bloeit dan de gevlekte. De laatste komt het meeste voor.

Helaas heb ik moeten constateren dat een grote populatie onder de omlegging van een fietspad terecht is gekomen. Dit ten behoeve van de uitbreiding van parkeerplaatsen bij jongerenflats. Zonder ontheffing, dus illegaal. De projectleider heb ik op het moment van publicatie van de vergunning, een aantal maanden geleden, gewezen op de aanwezigheid van orchideeën. Dat wist hij en hiermee werd rekening gehouden, zo werd mij verteld. Dat gebeurt dus niet in de praktijk. Natuurlijk is deze overtreding weer richting gemeente gegaan en wordt ze wederom onderzocht. In ditzelfde gebied heb ik ook Slangenlook (*Allium scorodoprasum*) aangetroffen.

Brede orchis (*Dactylorhiza majalis*)

Geen groot aantal, maar toch niet over het hoofd te zien. Wel bloeit zij enkele weken later dan wordt aangegeven in de literatuur.

Dit jaar heb ik een bijzonder exemplaar gezien. Een grote bloem, geheel gestippeld honingmerk, ook de sepalen waren gestippeld. De bladeren eveneens met dichte vlekken. Wat mij vooral verbaasde waren de gestippelde bracteeën tot bovenaan, ver uitstekend buiten de bloeiwijze (pag. 77, bovenste foto). Een nieuwe soort? Of een hybride? Zo ja, van welke oudersoorten? Wie zal het mij zeggen, volgend jaar eind mei?

Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris*)

Hiervan zijn enkele vindplaatsen bekend. Op één plaats meer dan 80 exemplaren. Deze soort staat in de bermen tussen de Rietorchis. Ook is deze in een talud gezien dat niet ouder is dan vier jaar, maar nog niet tot bloei gekomen. Het zijn maar enkele exemplaren. Bijzonder op dit talud is ook de Bochtige klaver (*Trifolium medium*).

Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine* subsp. *helleborine*)

Op de bedrijfsterreinen tref je deze orchidee aan tussen de perkplanten, bij de lantarenpalen en op de meest onmogelijke plekken. Ze wordt geschoffeld en bespoten, maar blijft zich handhaven met vele exemplaren. De particuliere tuinen van de bedrijven heb ik nog niet zo

in de hand. De gemeente ziet het (nog) niet als haar taak de bedrijven voor te lichten over het voorkomen van orchideeën. Wel heb ik gemerkt dat deze orchidee erg gevoelig is voor de manier waarop er gemaaid wordt. Indien het gras blijft liggen na het maaien, is het jaar daarop geen orchidee meer te zien.

Gevlekte orchis (*Dactylorhiza maculata* subsp. *maculata*)

In de polder hebben we niet zoveel exemplaren. Dit jaar dacht ik toch uitbreiding gezien te hebben, hoog op een ecologische oever, waar meer dan 1000 orchideeën groeien in vijf vormen.

Bosorchis (*Dactylorhiza fuchsii*)

Warmerdam is ervan overtuigd dat deze orchidee ook te vinden is in Hoofddorp en ik kan hem hierin wel volgen. De Bosorchis staat langs een fietspad tussen het Riet en is duidelijk heel anders dan de Rietorchis. De Gevlekte orchis en de Bosorchis worden tegenwoordig tot één soort gerekend, maar het blijft toch leuk om te onderscheiden.

Bijenorchis (*Ophrys apifera*)

Begin juni 2002 is de Bijenorchis ontdekt in bedrijventerrein de Beukenhorsten. Niet een enkel exemplaar, maar een kleine duizend! Deze stonden allemaal in een tuin van een bedrijf, samen met de Rietorchis en enkele exemplaren van de Brede wespenorchis. Vrijdagmiddag 4 juni heeft het bedrijf toegezegd de tuin niet eerder dan september te maaien en het groenbedrijf hiervan op de hoogte te stellen. De tuin van dit bedrijf zou het hoogtepunt worden van de excursie op de zondag daarna. Helaas, de mail van het bedrijf heeft de maaier niet op tijd bereikt. Op zaterdag is alles gemaaid met uitzondering van de stroken langs het water waar de Rietorchis stond. Toch stonden er nog enkele honderden planten te bloeien.

In 2003 heeft de Bijenorchis ook wortel geschoten in de openbare ruimte, daar waar eerst Madeliefjes (*Bellis perennis*) bloeiden. In 2004 werd het aantal zo groot, dat de gemeente beschermende maatregelen moest treffen. Bij elke orchidee werd een paaltje geslagen tegen het maaien. Het zag er niet natuurlijk uit, maar ze konden bloeien en zaadvormen. Dat laatste hebben ze gedaan! Wegens een wisseling in onderhoud van realisatie (in te richten groen) naar beheer (ingericht) en de verwarring daaromtrent bij Openbare werken, bleef de eerste jaarlijkse maaibeurt achter op het schema. Duidelijk was te zien dat de Bijenorchis zich hier goed bij voelde. Er zijn een kleine 300 bloeiende exemplaren geteld in de openbare buitenruimte. Paaltjes slaan was niet te doen. Ook de wethouder was van mening dat er pas in augustus weer gemaaid kon worden.

Foto's pagina 77

Boven: Vermoedelijk hybride. Mogelijk van *Dactylorhiza praetermissa* en *D. maculata*.
Onder: *Anacamptis pyramidalis* (Hondskruid); tot nu toe maar één exemplaar gevonden.
Op de achtergrond *Dactylorhiza praetermissa* (Rietorchis).

Foto's Roelie de Regt

Hondskruid (Anacamptis pyramidalis)

Dit is de laatst ontdekte soort. Eén exemplaar in 2004. Gewoon tussen het Heermoes. Ook dit jaar is zij weer tot bloei gekomen. Een enorme lange stengel van circa 60 cm. Natuurlijk heb ik alles afgezocht naar meer, maar niet gevonden. Waar komt deze toch vandaan?

Voorlichting

Normaal gesproken worden groeiplaatsen van orchideeën geheim gehouden. In Hoofddorp groeien heel veel orchideeën. Het is niet meer geheim te houden. Sommige exemplaren zijn wel 80 cm hoog! Juist door voorlichting in de vorm van excursies kan je begrip kweken voor al dat 'onkruid', het hoge gras in de bermen. Begin juni heb ik eindelijk de wethouder en zeven raadsleden zover gekregen om met mij mee te gaan op orchideeënextensie. Als beloning hebben ze een rapportje met tekst en foto's meegekregen. Om het niet zo in de prullenbak te laten verdwijnen heb ik er twee stevige doorzichtige omslagen omheen laten doen en een plastic ringband. Dat werkt. Het is doorgegeven aan andere raadsleden. Af en toe een stukje in de kranten (landelijk, regionaal of het plaatselijke krantje) helpt ook ter bevordering van de 'natuuromslag'.

Deze week ben ik op stap geweest met een van de leden van een eerdere excursie. Op het sportterrein, waar hij als lid zijn sport beoefent, worden orchideeën gemaaid langs de slootkanten. Hij heeft mij rondgeleid over het terrein. Verschillende soorten orchideeën heb ik tijdens deze rondleiding gezien. Hij gaat zich inzetten voor het behoud van de orchidee op dit sportterrein. Het resultaat van een geslaagde excursie!

Sinds enkele jaren organiseren KNNV afdeling Haarlem en de heemtuin De Heimanshof te Hoofddorp excursies voor belangstellenden. Warmerdam en ondergetekende laten dan op de fiets of te voet een aantal grote groeiplaatsen zien. Maar het bekendmaken van de groeiplaatsen heeft ook zo zijn nadelen.

Spitter

Een bedrijf in de Beukenhorsten Oost maait nu ecologisch omdat de Bijenorchis veel voorkomt in hun tuin. Helaas wordt er 'gespit', uitgegraven door 'orchideeënliefshebbers', die met de trein of auto, met koffer en schep 's ochtends vroeg dit economisch delict plegen. Hieronder een verslag van een incident op 7 juni 2005, terwijl ik met het rayon de situatie in de Beukenhorsten om 7.30 uur in de ochtend aan het bekijken was.

Plotsklaps bewoog er een bruine regenjas op het talud, hevige bewegingen makend richting oud KLM koffertje. Zo'n blauwe harde van 30 jaar geleden. De man wist niet hoe snel hij uit de tuin moest komen om zo ver en snel mogelijk uit onze buurt te vluchten. Ik ben hem maar even achterna gegaan. Keurige man, niveau en glad geschoren zo vroeg in de ochtend, begin 60.

Midden op het kruispunt hem gewezen op het uithangend gras uit zijn koffer. Hij gaf direct toe dat ik gelijk had en dat hij geen Bijenorchis uit mocht scheppen, maar die in zijn tuin was dood gegaan. Nog even gewezen op zijn keurig uiterlijk en dat ik dit echt niet van hem had verwacht. Een orchideeënliefshebber die de planten uitgraaft terwijl ik al jaren bezig ben met de bescherming ervan. Inmiddels zoefden de auto's aan alle kanten om ons heen. De gemeenteambtenaar wees mij op het gevaar. Ik heb de man

*gevraagd om niet met zijn vrienden en kennissen hier te komen scheppen, omdat dan mijn werk voor niets is. Hij had bijna tranen in zijn ogen.
We hebben hem laten gaan. Wat moet je hiermee?*

Gelukkig heeft de Bijenorchis zich zeer ruim uitgezaaid in de bermen van de Beukenhorsten.

De veranderingen in de wetgeving

De Flora- en Faunawet (FFW) is nu enkele jaren van kracht. Dit is een soortenbeschermingswet, die geldt voor natuurgebieden en daar buiten. Deze wet bevat een aantal verbodsbepalingen om ervoor te zorgen dat in het wild levende soorten zoveel mogelijk met rust gelaten worden. Op de site van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) (www.minlnv.nl) is alle informatie over deze wetgeving te vinden. Omdat de uitvoering van de FFW door de wetgever als te complex werd beoordeeld sinds het van kracht zijn, is deze per 10 september 2004 gewijzigd en vereenvoudigd. Het krijgen van ontheffing en vrijstelling van de verbodsbepalingen is vereenvoudigd. Er is een Algemene Maatregel van Bestuur in artikel 75 van de FFW aangenomen.

Gedragscodes

Cruciaal in de aanpassing van de FFW is de werking van gedragscodes. Deze binnen een sector, organisatie of bedrijfstak opgestelde code, beschrijft op welke wijze zorgvuldig wordt omgegaan met binnen het werkgebied voorkomende beschermde soorten planten en dieren.

De sector, het bedrijf of een ander verband, kan een code opstellen en deze voorleggen aan de Minister van LNV. De functie van de gedragscode is beschreven in de brochure 'Buiten aan het werk'. Deze folder kan men downloaden via www.minlnv.nl. Hierin wordt uitgelegd hoe en wanneer er vrijstelling/ontheffing moet worden aangevraagd. Ook wordt een opsomming gegeven van de beschermde soorten planten en dieren. Met uitzondering van de Brede wespenorchis vallen orchideeën binnen de gedragscode voor het geven van een vrijstelling/ontheffing.

De KNNV is, behalve op het gebied van natuurbeleving en -studie, ook actief bij de natuurbescherming. In 2003 heeft de Natuurbeschermingscommissie (NBC) een themadag georganiseerd met als onderwerp de Flora- en Faunawet. Het naslagwerk van deze dag is door Fons Bongers, voorzitter van de NBC, geactualiseerd tot eind april 2005. Voor wie interesse heeft voor de bescherming van de natuur is dit naslagwerk zeer nuttig. Op de site www.knnv.nl/nbc van de NBC van de KNNV staan vele links naar nuttige sites.

Meldplicht

Wie werkzaamheden wil verrichten, die ten koste kunnen gaan van beschermde plant- of diersoorten, dient een vrijstelling of ontheffing aan te vragen bij Directie Regelingen te Dordrecht. Dit bureau is een administratief onderdeel van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselkwaliteit. Bij de aanvraag dient een natuuronderzoek te zijn bijgevoegd. Deze directie stuurt de aanvraag door naar een van de vier uitvoerende regionale directies van de Dienst Landelijk Gebied.

Voor een aanvrager van een ontheffing bestaat geen meldplicht, dat wil zeggen publicatieplicht. Wel worden grote organen, zoals provincie(s) en gemeente(n), op de hoogte gesteld van de ontheffing. Als particulier is het zaak gepubliceerde vergunningen/aanvragen met betrekking tot ruimtelijke ingrepen in de gaten te houden. Indien de ingreep een gebied betreft waar beschermde flora en fauna is geïnventariseerd, kan men informeren bij de Directie Regelingen of er een ontheffingsaanvraag is ingediend. Het natuuronderzoek, behorend bij de ontheffing/vrijstellingsaanvraag kan hier worden opgevraagd. Vervolgens kan de particulier aanvullende informatie toesturen aan Directie Regelingen van LNV te Dordrecht, zodat de toetsing voor ontheffing/vrijstelling op de juiste feiten berust. Ook kan een gerechtelijke procedure gestart worden ter voorkoming van de ingreep. Een van de belangrijkste elementen van natuurbescherming is inventariseren van flora en fauna door natuurverenigingen en hun vrijwilligers.

Conclusie

In Hoofddorp tiert de orchidee welig. Zeker dankzij de gemeente Haarlemmermeer. De inzet is goed, maar de communicatie binnen zo'n groot ambtelijk apparaat verloopt soms wat moeizaam. Constant alert blijven als natuurbeschermers en korte lijntjes hanteren met ambtenaren, bestuurders en politiek zijn een vereiste om de 'natuuromslag' te bewerkstelligen. Natuurwetgeving blijft hard nodig om de rechten van de natuur te beschermen. Natuurbescherming is nooit af.

Literatuur

- Regt, R. de. 2001. Orchideeënbescherming in Hoofddorp (gemeente Haarlemmermeer). Eurorchis 13, 45-52.
Natuurbeschermingscommissie van de KNNV. 2005. KNNV en de Flora- en Faunawet.

R. de Regt
Graan voor Visch 15403
NL-2132 EG Hoofddorp
023-5640573
bart.deregt@planet.nl

Foto pagina 80

Dactylorhiza praetermissa (Rietorchis) in een berm aan de Van Heuven Goedhartlaan

Foto Roelie de Regt

